

Integrala Shakespeare:

OTHELLO

O piesă despre gelozie, s-a spus, și tot cu atita îndreptățire se poate spune: o piesă despre mîrșăvie. Cunoaștem această deviere psihică în complexitatea motivațiilor sale, în rațiunea existenței sale și în lucrarea sa, prin acest personaj nesățios de rău care este Iago.

Iată-l pornind la fapte, acuzînd dintru început un sentiment de frustrare, fiindcă în rangul de locotenent i-a fost preferat Cassio, și ponegrindu-l pe acesta cu răutatea pe care i-o stîrnește invidia. Invidia se împletește la el cu o aplecare naturală către josnicie. Ceva de reptilă îl îndeamnă să refuze sublimul sufletesc și, în genere, orice rectitudine de ordin etic. O exagerată conștiință de sine îl face să-și vadă multiplicată în ceilalți propriile tare morale, mai bine ascunse ori încă neconstientizate. Pentru Iago oamenii nu sînt ce par a fi, și astfel își justifică și el ipocrizia. Se crede însă mai cinstit decît ei, deoarece în forul său intim își recunoaște josnicia — căci Iago nu pregetă să se autoanalizeze în unele momente, cu un soi de voluptate cinică: „Cînd ale mele fapte-ar da pe față / Ascunsul chip al sufletului meu, / Pot să-mi arăt și inima în palmă / Să ciugulească ciorile din ea !”

Hotărît, nu are o părere bună despre sine, dar în această scrutare a sinelui vedem și o revendicare a propriei libertăți de autodeterminare. Are în privința libertății și o filosofie rudimentară, dar eficientă. Ca pentru iluministi, mai tîrziu, și pentru el sfera libertății este voința. „Trupul nostru e o grădină iar grădinarul e voința”. Asadar, omul cultivă ceea ce vrea, și se poate lăsa și năpădit de sentimente, ca de niste buruieni. Iubirea, de pildă, pentru Iago e slăbiciune a voinței. Lăsată la voia bunului-plac, valorile devin intersanjabile într-un cîmp al conștiinței ce nu-și cunoaște altă dimensiune decît orizontalitatea. De aici urmează că orice își găsește finalitatea în orice — binele, adevărul și frumosul neexistînd în sine, ci micșorate și reduse la categoria folosi-

torului. Exegeții nu s-au oprit îndeajuns asupra unei scene relevante pentru concepția pragmatică a lui Iago. Este vorba de scena I, din actul II, cînd Desdemona, însoțită de Emilia și de curtenitorul Cassio, îi cere lui Iago să-i compună un madrigal — cum era obiceiul. Acesta dă cîteva mostre. Cităm pentru ilustrare: Pentru Desdemona: „De-i blondă și de duh, cu chip frumos / Va folosi și fi-va cu folos”. Pentru o femeie frumoasă și proastă: „Prostia-i vine mîndriei-ntr-ajutor / Printr-însa capătă mostenitor”. Pentru alta, urîtă și proastă: „Mereu, la sotii, sluta fără minte / Frumoașelor cu cap le-o la-nainte”. În sfîrșit, pentru o femeie plină de calități, Iago conchide: „De-a fost așa, atunci halal muierei! / S-alăpte prunci, s-adune cîni cu bere”.

Lipsa de curtenie îi este însă iertată datorită faimei de bun oștean, pe care Iago și-o întretine cu iscusință. „aflîndu-se în treabă”, cum sîmțur spune, adică activ, cîtă vreme e sub ochii comandantului. Punîndu-se în slujba puterii, Iago nu cată însă s-o sporească, ci să o scadă, sau să o deturneze în folosul propriu. E de crezut că n-ar fi urmărit o slujbă mai înaltă decît locotenenta, care l-ar fi așezat în rang în imediată subordine față de Othello, căci Iago se teme de o înfruntare directă, felul său de a lovi fiind pieziș și din umbră.

Că îl urăște pe Othello, este neîndoielnic, dar, oricîte motivații ar căuta urii sale, într-o ipotetică jignire a demnității ori în faptul real că i-a fost preferat altcineva, acestea nu sînt decît pretexte invocate din dorința de a-și justifica acțiunea, dar pe care nici el nu le prea ia în serios: „Pe Maur îl urăsc, / Și merge-un zvon că si-a făcut de lucru / Și-n patul meu. Nu știu de-i drept sau ba, / Da-n treburi de-astea doar și-un gînd mi-ajunge”. Ura este expresia sufletului său infernal, combustia acțiunilor sale: și pandant al disprețului. Totuși, acestea sînt singurele sentimente care-i acordă lui Iago un profil omenesc, fie și monstruos. Pe cît îl urăște pe teribilul Othello, pe atît îl disprețuiește pe zănaticul Rodrigo, cavalerul sentimental, victimă a pasiunii obsedante pentru Desdemona. Acesta este chipul mîrșăviei: rațiunea strict pragmatică, strident colorată de dispreț și de ură, un chip monstruos fiindcă respinge nuanțele. Acțiunea sa în lume e de a face să se ivească, din complexitatea pasiunilor omenesti, alți monstri — bunăoară, în cazul de față, gelozia. „Ferește-te de gelozie, doamne! / E mon-

strul cu ochi verzi ce-si plăsmuiește / El singur hrana lui", îl avertizează el pe Othello. Cu câtă dreptate, și cu câtă profundă cunoaștere a acestei boli sufletești, ce-si găsește rațiunea existenței în sine, ca toate cele ale sufletului, dar care, alături și împreună cu altele — minia lui Cassio, obsesia erotică a lui Rodrigo — acordă mirșăviei rațiunea ei de existență! Cum altfel ar exista agentul descoperitor, fără obiectul descoperirii sale? Și iată-l pe cinstitul, pe vicleanul, pe raționalul Iago, ca un alt Socrate, pervertit, moșind în cei din jur și scoțind la iveală adevărul firii lor, și desfășurând, în ce-l privește pe Othello, o artă cu adevărat diabolică. Mirșăvia, în lucrarea sa, este cinstită, căci ea arată victimei un chip în care să se recunoască fără putință de tăgadă și fără posibilitate de fugă: la urma urmei, invocând rațiunea, ea cată să arate că sub aparente stau esențele. „De ce nu-s oamenii așa cum par / Sau, dacă nu, să nu mai pară oameni!”, începe Iago să-i vorbească lui Othello despre Cassio, pornind, așa cum ne învătă logica, de la o premisă generală; iar mirșăvia este vicleană, căci ea introduce, prin neîndoielnică premisă generală, îndoiala față de individual, în speta față de Cassio. Tot așa, și cu privire la Desdemona; mai întâi îi vorbește lui Othello despre moravurile Venetiei; iarăși generalul, de netăgăduit — „Veghează. Știu moravurile țării”, apoi coboară la faptul particular: „Te-a luat de sot părintele-nșelindu-și”. Și e rațională țesătura mirșăviei, căci strecoară în suflet ceea ce e propriu metodei sale: îndoiala în genere și, ca urmare, îndoiala față de cei dragi. „Dar ce cumplite clipe-s hărăzite / Acelui care-adoră-n îndoială”, își avertizează victima, din nou și cât de cinstit, Iago! Dacă n-ar fi devenit gelos, Othello ar fi refuzat rațiunea. Și bine ar fi făcut, spunem noi — acum, după ce tragedia s-a consumat, și netemeinicia metodei a fost dată în vileag, cu întreaga țesătură de fapte, cu întregul plan, atât de perfid conceput, al uneltei și uneltitorului.

Spectacolul lui Jonathan Miller ne convinge partial de temeinicia celor spuse pînă acum grație interpretării surprinzător de adecvate a lui Bob Hoskins în Iago, mergînd pînă la datele biofizice ale fenotipului. De cîte ori spunem: „A fost cum mi l-am închipuit!” Așa ne apare și Iago prin Bob Hoskins; scund, bine legat, cu un început de calvitie, atenuată de părul tuns scurt. Picioarele ușor încovoiate, ca de tîtar, calcă cu siguranța de sine a oșteanului. Gestu-

rile îi sînt persuasive și poseseive. Siguranța de sine pe care o afirmă ținuta contrastează cu privirile lunecoase: victima — Othello — odată prinsă, și aceea capătă o anume fixitate stranie. Pare a fi omniprezent — calitate rară, prețioasă pentru orice actor; iar în scenele în care nu apare simțim persistența acestei personalități actoricești și, deopotrivă, maleficul personajului.

Othello, în întruchiparea lui Anthony Hopkins, e un om de vîrstă matură, feminin, nervos, departe de imaginea comandantului în miinile căruia își pune soarta o cetate cum era Venetia. Actorul s-a lăsat prea mult sedus de slăbiciunea sufletească a personajului, intuindu-i bine complexul de inferioritate socială și rasială, dar pasionalitatea sa ni se pare a lîncezi uneori, iar martialitatea tinutei e compromisă. Othello ne apare mai degrabă modelat decît îndrumat de Iago. Suferința sa e mai mult zbatere nepuțincoasă între propriile contradicții, decît tortura celui ce nu se poate salva de iubirea de sine.

În Desdemona, Penelope Willson, în ciuda interpretării ireprosabile, rămîne rău distribuită. Prin datele ei, acțiunea intră în contradicție cu vîrsta și comportamentul vîrstei personajului. Desdemona e o ființă liliială, aproape o puberă, care numai din nevinovăția vîrstei se poate îndrăgosti de un povestitor pentru ceea ce acesta povestește. Căci Othello spune despre ea: „Îmi multumea, spunînd că de-ar iubi-o / vreun sot de-al meu pe care să-l învăț / Să spună a mea poveste, ca si mine, / Ar fi a lui”.

Curtenitor în Cassio e David Yelland, dar, din păcate, numai atât: nimic din iubitorul conveniențelor sociale și rangurilor, care, căzut în dizgrație, poate să strige: „Reputația... Mi-am pierdut reputația. Mi-am pierdut tot ce era mîi nemuritor în mine. N-a rămas decît animalul. Reputația mea, Iago, reputația mea...”

În fine, dintre rolurile secundare să notăm cu satisfacție locul lui Rosemary Leach în Emilia, pe rînd doamnă de companie distinsă, aprigă, vindictivă, îndurerată fără false reticente, întotdeauna cu naturalețe. Ea ne-a rostit și versurile-cheie, cu care am descifrat, la rîndul nostru, textul: „O mirșăvie! O ce mirșăvie! / Gîndesc, mă tot gîndesc, și-adulmec totul: / O, mirșăvie / Am simțit de-atunci! / Oh! de durere am să mă omor! Ce mirșăvie!”

Constantin RADU-MARIA